

บทนำ

1. ความเป็นมา

สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้จัดทำโครงการสำรวจการใช้พลังงานของครัวเรือนครั้งแรกในปี 2527 ตามความต้องการของสำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ เพื่อใช้ในการวางแผนและกำหนดนโยบายด้านพลังงานของประเทศ ซึ่งในเวลานั้นได้ดำเนินการสำรวจไปพร้อมกับการสำรวจแรงงาน และได้สำรวจต่อเนื่องกัน 2 ปี ต่อมาในปี 2529 จึงได้ผนวกข้อถามการใช้พลังงานไว้ในแบบสอบถามค่าใช้จ่ายของโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ซึ่งข้อมูลของโครงการดังกล่าวนี้ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา ได้จัดทำการสำรวจต่อเนื่องกันทุกปี ดังนั้นการจัดทำสรุปผลการสำรวจค่าใช้จ่ายด้านพลังงานในปี 2552 นี้เป็นการสำรวจครั้งที่ 15

2. วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ของการสำรวจนี้ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับพลังงานประเภทต่าง ๆ ของครัวเรือน ทั้งในด้านผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม เช่น น้ำมันและก๊าซ และผลิตภัณฑ์พลังงานรูปแบบอื่น ซึ่งได้แก่ ไฟฟ้า ถ่านไม้ และฟืน

3. ขอบข่ายและกลุ่มรวม

การสำรวจนี้ครอบคลุมครัวเรือนส่วนบุคคล ในทุกจังหวัดทั่วประเทศ ทั้งที่อยู่ในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล (ยกเว้น ครัวเรือนทูต ผู้แทนต่างประเทศ และผู้อยู่อาศัยในประเทศไทยชั่วคราว)

4. เวลาอ้างอิง

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้กำหนดให้พนักงานเจนนับออกไปสัมภาษณ์ครัวเรือนตัวอย่างทุกเดือนเป็นเวลา 12 เดือน (มกราคม - ธันวาคม 2552) โดยได้กำหนดคาบเวลาอ้างอิงของข้อมูลที่จัดเก็บตามช่วงเวลา ได้แก่

ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการใช้พลังงานของครัวเรือน ทั้งที่เป็นผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียมและพลังงานรูปแบบอื่น เช่น ไฟฟ้า ถ่านไม้และฟืน ให้สอบถามข้อมูลของเดือนตามปฏิทินก่อนเดือนสัมภาษณ์ เช่น ไปสัมภาษณ์เดือนเมษายน 2552 ก็จะเป็นข้อมูลค่าใช้จ่ายช่วงระหว่างวันที่ 1 - 31 มีนาคม 2552 เป็นต้น

5. รายการข้อมูลที่เก็บรวบรวม

1) ข้อมูลทั่วไปของสมาชิกในครัวเรือน เช่น จำนวนสมาชิก เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพสมรส และการทำงาน เป็นต้น

2) รายได้ของสมาชิกในครัวเรือน ได้แก่รายได้จากการทำงาน และรายได้จากแหล่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่จากการทำงาน ซึ่งประกอบด้วยรายได้ที่เป็นตัวเงินและไม่ใช่ตัวเงิน (มูลค่าสินค้าและบริการที่ได้รับมา) เพื่อนำเสนอข้อมูลการใช้พลังงานของกลุ่มครัวเรือนประเภทต่าง ๆ ตามสถานะทางเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน

3) ค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ได้แก่ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค ค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภคทั้งที่ได้จ่ายเงินซื้อ และไม่ได้จ่ายเงินซื้อ

4) ค่าใช้จ่ายด้านพลังงาน ได้แก่ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม เช่น น้ำมันเชื้อเพลิงและก๊าซชนิดต่าง ๆ และการใช้พลังงานรูปแบบอื่น ซึ่งได้แก่ไฟฟ้า ถ่านไม้และฟืน ซึ่งรวมค่าใช้จ่ายทั้งที่ซื้อและมูลค่าสิ่งของที่ได้รับมาโดยไม่ต้องซื้อ

5) จำนวนทรัพย์สิน ยานพาหนะ และเครื่องใช้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้พลังงาน

6. ระเบียบวิธีการสำรวจ

สำรวจนี้เป็นการสำรวจด้วยตัวอย่าง(Sample Survey Method) โดยใช้แผนสุ่มตัวอย่างแบบ (Stratified Two - Stage Sampling) โดยมีจังหวัดเป็นสตราตัม (Stratum) ซึ่งมีทั้งสิ้น 76 สตราตัม และในแต่ละสตราตัม ได้ทำการแบ่งเป็น 2 สตราตัมย่อยตามลักษณะการปกครอง คือ ในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล โดยมีชุมชุมอาคาร(สำหรับในเขตเทศบาล) และหมู่บ้าน(สำหรับนอกเขตเทศบาล) เป็นตัวอย่างขั้นที่หนึ่ง ครัวเรือนส่วนบุคคลเป็นตัวอย่างขั้นที่สอง ซึ่งมีจำนวนครัวเรือนตัวอย่างทั้งสิ้น 51,960 ครัวเรือน

7. คำจำกัดความ

1.1 สถานภาพการทำงาน

หมายถึง สถานะของบุคคลในการทำงานในเชิงเศรษฐกิจทุกประเภท ได้แก่

1) นายจ้าง

หมายถึง ผู้ประกอบธุรกิจของตนเอง^{1/} (อาจมี “หุ้นส่วน” หรือไม่กี่ได้) เพื่อหวังผลกำไรหรือส่วนแบ่ง และได้จ้างบุคคลตั้งแต่ 1 คนขึ้นไปมาทำงานให้ธุรกิจในฐานะ “ลูกจ้าง” โดยเป็นการจ้างงานบนพื้นฐานของความต่อเนื่อง

2) ทำธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง

หมายถึง ผู้ประกอบธุรกิจของตนเอง^{1/} (อาจมี “หุ้นส่วน” หรือไม่กี่ได้) เพื่อหวังผลกำไรหรือส่วนแบ่ง และไม่มีจ้าง “ลูกจ้าง” (ที่เป็นการจ้างงานบนพื้นฐานของความต่อเนื่อง) แต่อาจมีสมาชิกในครัวเรือนหรือผู้ฝึกงานมาช่วยทำงานโดยไม่ได้รับค่าจ้างหรือค่าตอบแทนในลักษณะการจ้างงาน

1/ ผู้ประกอบธุรกิจของตนเอง : คือผู้ที่มีความสามารถในการตัดสินใจในการดำเนินงาน และมีความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ (ค่าตอบแทนขึ้นอยู่กับผลกำไรของงานที่ทำ)

3) ช่วยธุรกิจในครัวเรือนโดยไม่ได้รับค่าจ้าง

หมายถึง ผู้ที่ช่วยทำธุรกิจหรือการเกษตรของสมาชิกในครัวเรือนเป็นประจำ โดยไม่ได้รับค่าจ้าง และไม่ได้อยู่ในฐานะ “หุ้นส่วน” หรืออาจจะได้รับค่าตอบแทนบ้างแต่ไม่ใช่ลักษณะของการจ้างทำงาน

4) ลูกจ้าง

หมายถึง ผู้ที่ทำงานโดยได้รับค่าจ้าง ที่เป็นการจ้างงานบนพื้นฐานของความต่อเนื่อง ไม่มีอำนาจในการตัดสินใจในการดำเนินงาน ค่าจ้างที่ได้รับอาจเป็นรายเดือน รายวัน รายชั่วโมง รายชิ้น หรือเหมาจ่าย ซึ่งอาจจะเป็นตัวเงินหรือสิ่งของก็ได้

5) การรวมกลุ่ม

หมายถึง กลุ่มคนที่มาร่วมกันทำงานในเชิงเศรษฐกิจ (ผลิตสินค้าและบริการ) โดยสมาชิกแต่ละคนมีส่วนร่วมเท่าเทียมกันในการตัดสินใจดำเนินการทุกขั้นตอน ตลอดจนการแบ่งรายได้ให้แก่สมาชิกตามที่ตกลงกันการรวมกลุ่มดังกล่าวอาจจะมีการ “จดทะเบียนจัดตั้งในรูปนิติบุคคล” หรือไม่ก็ได้

การรวมกลุ่มอาจดำเนินการโดยใช้แรงงานของสมาชิกทุกคน หรือจ้างสมาชิกบางคนหรือผู้อื่นก็ได้ (ผู้ที่รับจ้างดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นสมาชิกหรือผู้อื่น ถือว่าเป็น “ลูกจ้าง” ของกิจการ)

เช่น การรวมกลุ่มเพื่อทำการเกษตร (การปลูกไม้ดอกไม้ประดับ การเพาะเลี้ยงกบ ฯลฯ)

การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร (การทำกะปิ น้ำปลา ข้าวเกรียบ ฯลฯ)

และการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้าน (การทอผ้า เครื่องจักสาน ต่าง ๆ ฯลฯ) เป็นต้น

1.2 รายได้ของครัวเรือน

หมายถึง “เงินหรือสิ่งของ” ที่ครัวเรือนได้รับมาจากการทำงานหรือผลิตเอง หรือจากทรัพย์สินหรือได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น

1) รายได้ประจำ ได้แก่

(1) รายได้ที่เกิดจากการทำงานหรือผลิตเอง

- ค่าจ้างและเงินเดือน (รวม ค่าตอบแทนอื่นๆ ที่ได้จากการทำงาน) (ก่อนหักภาษี เงินสหภาพกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ เงินประกันสังคม ฯลฯ)
- รายได้จากการประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมวิชาชีพ (ที่ไม่ใช่การเกษตร) (รายรับเบื้องต้น บวกมูลค่าสินค้า/บริการของธุรกิจที่นำมาอุปโภคบริโภคในครัวเรือน) ลบ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ)
- รายได้จากการประกอบกิจการเกษตร (มูลค่าผลผลิตการเกษตรทั้งหมด ลบค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ)

(2) รายได้จากแหล่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่จากการทำงาน

- เงินบำเหน็จ/บำนาญ เงินประโยชน์ทดแทนต่างๆ (เกิดอุบัติเหตุ/การเจ็บป่วยจากการทำงาน)
- เงินชดเชยการออกจากงาน
- เงินและสิ่งของที่ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลนอกครัวเรือน/รัฐ/องค์กรต่าง ๆ
- รายได้จากทรัพย์สิน เช่น ค่าเช่าที่ดิน บ้าน ค่าลิขสิทธิ์และสิทธิบัตร ดอกเบี้ย
- การลงทุน (ที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน) เช่น การซื้อ/ขายหุ้น การลงทุนแล้วได้ รับเงินปันผล ฯลฯ

รวม (ประเมิน) ค่าเช่าบ้านที่ครัวเรือนเป็นเจ้าของและอยู่เอง หรือที่อยู่อาศัยที่บุคคลอื่นให้อยู่ฟรี

2) รายได้ไม่ประจำ ได้แก่ เงินที่ได้รับเป็นเงินรางวัล เงินถูกสลากกินแบ่ง เงินมรดก ของขวัญเงินได้รับจากการประกันสุขภาพ อุบัติเหตุ ไฟไหม้ หรือ ค่านายหน้า (ในกรณีที่ไม่ได้ประกอบเป็นธุรกิจ)

1.3 ค่าใช้จ่ายของครัวเรือน

หมายถึง การใช้จ่ายเกี่ยวกับ “สิ่งของหรือการบริการด้านต่าง ๆ” ที่จำเป็นต่อการครองชีพที่ครัวเรือนต้องซื้อ/จ่ายด้วยเงิน หรือได้มาโดยไม่ได้อะไร/จ่าย (ผลิตเอง ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น รัฐเป็นสวัสดิการจากการทำงาน หรือเบิกได้จากนายจ้าง)

1) ค่าใช้จ่ายสินค้าและบริการ ได้แก่

(1) ค่าใช้จ่ายอุปโภคและบริโภคของครัวเรือน

- ที่อยู่อาศัย
- เครื่องแต่งบ้าน เครื่องใช้เบ็ดเตล็ด และการดำเนินการในครัวเรือน
- ค่าจ้างบุคคลที่ให้บริการแก่ครัวเรือน
- เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย รองเท้า ของใช้/บริการส่วนบุคคล
- เวชภัณฑ์และค่ารักษาพยาบาล
- การเดินทางและการสื่อสาร
- การศึกษา
- การบันเทิง การอ่าน และกิจกรรมทางศาสนา

(2) ค่าใช้จ่ายไม่เกี่ยวกับอุปโภคบริโภคของครัวเรือน

- ภาษี (ทุกประเภท) ค่าบริการทางการเงิน ค่าปรับทางกฎหมาย
- ค่าสมาชิกกลุ่มอาชีพ
- เงิน/สิ่งของ ที่ส่งให้บุคคลนอกครัวเรือน

- เงินบริจาค เงินทำบุญ/ช่วยงาน
- เบี้ยประกันภัย/ทรัพย์สิน/ประกันชีวิต (ไม่ใช่ประเภทสะสมทรัพย์)
- ซื้อสลากกินแบ่ง/หวย การพนัน
- ดอกเบี้ยจ่าย/ดอกเบี้ยแชร์ และอื่น ๆ (ค่าขนย้ายบ้าน ฯลฯ)

2) ค่าใช้จ่ายอาหาร เครื่องดื่ม และยาสูบ ได้แก่ อาหารทุกประเภท (อาหารสด อาหารแห้ง อาหารสำเร็จรูป เครื่องปรุงรส ฯลฯ) เครื่องดื่ม (มี/ไม่มี แอลกอฮอล์) และยาสูบ (ยาเส้น ยาสูบ หมาก ยานัตถ์ ฯลฯ)

1.4 สถานะทางเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือน

ในการเสนอผลของการสำรวจ ได้จัดแบ่งครัวเรือนเป็นกลุ่มตามฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม โดยพิจารณาจากแหล่งรายได้ส่วนใหญ่ของครัวเรือน สถานภาพการทำงาน ประเภทของกิจกรรมในเชิงเศรษฐกิจและอาชีพเป็นหลัก

ครัวเรือนตามสถานะทางเศรษฐกิจสังคมแบ่งเป็น 10 กลุ่ม คือ

- 1) ผู้ถือครองทำการเกษตร การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ซึ่งที่ดินส่วนใหญ่เป็นของตนเอง
- 2) ผู้ถือครองทำการเกษตร การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ซึ่งที่ดินส่วนใหญ่เช่าผู้อื่น
- 3) ผู้ทำการประมง ป่าไม้ล่าสัตว์ หาของป่า และบริการทางการเกษตร
- 4) ผู้ดำเนินธุรกิจของตนเองที่ไม่ใช่การเกษตร
- 5) ผู้ปฏิบัติงานวิชาชีพ นักวิชาการ และนักบริหารที่รับจ้าง
- 6) คนงานเกษตร
- 7) คนงานทั่วไป
- 8) เสมียนพนักงาน พนักงานขายและให้บริการ
- 9) ผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการผลิต
- 10) ผู้ไม่ได้ปฏิบัติงานในเชิงเศรษฐกิจ

8. ประเภทของพลังงานที่ใช้ในครัวเรือน

ประเภทของพลังงานที่ใช้ในครัวเรือน ได้จัดจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ

- 1) ผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม ซึ่งได้แก่ น้ำมันเบนซิน แก๊สโซฮอล์ น้ำมันดีเซล น้ำมันไบโอดีเซล น้ำมันก๊าด น้ำมันหล่อลื่น และก๊าซชนิดต่างๆ เช่น ก๊าซ NGV และ ก๊าซ LPG
- 2) ผลิตภัณฑ์อื่น ได้แก่ ไฟฟ้า ถ่านไม้ และฟืน

9. แก๊สใช้สำหรับยานพาหนะ

หมายถึง แก๊สบรรจุถังหรือภาชนะในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับยานพาหนะเพื่อการขนส่ง เช่น รถยนต์ เรือยนต์ เป็นต้น

10. แก๊สใช้ในครัวเรือน ได้จัดจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ

- 1) **แก๊สใช้หุงต้ม** หมายถึง แก๊สบรรจุถังหรือภาชนะในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาใช้ในการหุงต้มอาหาร หรือใช้กับเตาอบอาหาร
- 2) **แก๊สใช้อย่างอื่น** หมายถึง แก๊สบรรจุถังหรือภาชนะในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาใช้สำหรับอุปกรณ์เครื่องใช้อื่น ๆ ในครัวเรือน เช่น ใช้สำหรับเครื่องทำน้ำร้อน เป็นต้น